

Offerstället vid Kämpestad

Det gäller att gå fram med försiktighet, när man skall klargöra ett nyfunnet, märkligt fornminnesområde som det vid Kämpestad i Tåby. Ingenting får förbigås vid undersökningen, som kan tänkas få betydelse för kommande forskningar. Man står här inför en gravhög, som en gång tydligen varit Östergötlands största och vackraste, och ännu i sitt nu spolieerade skick gör högen ett mäktigt intryck. Det är kand. Thord Lindell, som företagit undersökningarna på denna märkliga fornminnes plats. Jag hade en gång baxnat inför en upptäckt och stått stum inför en syn. Det hände vid "Offerstenen", belägen ett 40- tal meter norr om Kämpestad.

Det är ett väldigt stenblock i gravplatsens mitt. Framför detta står tre mindre klump stenar och innanför dem ännu en. De bilda en krets. Överstelöjtnant N. D. Edlund, som år 1926 besökte platsen, lär ha utropat: Se, Petrus, Jakob och Johannes! Det var uttrycket för en spontan reaktion, men stenarna härstamma tydligen från en tid, då dessa apostlar voro okända i Norden. Själv tror jag dem vara gravstenar vid ett altare i ett fornsvenskt "vi" (en inhägnad helgedom). Är det underligt om Adams av Bremen och Snorres skildringar från avgudatemplet i Uppsala faller en i tankarna inför detta minnesmärke. Säkerligen skulle en noggrann undersökning på platsen kunna ge material till klarläggande av vår forntids religiösa gåtor, Det finns brandlager, vilka möjligen kunna härröra från offereldar, vid stenens norra ända. Betydande brandlager ha konstaterats på flera ställen invid Kämpestad.

Vad som först och främst skapar platsens forntida karaktär är offerhögarna. Den största är belägen invid offerstenen och har en stor grop i mitten. Högens höjd uppgår till c:a 3,5 meter numera. Ursprungligen kanske den haft en imponerande höjd och storlek, men nu tycks bara kärnan vara räddad undan förstörelse. Dess stenmassor trotsade gravskändarnas framfart. Ännu kan man dock försjunka i begrundan inför detta bevis för förfädrens kärlek till de dödas minne. Det skulle vara intressant att gräva ut högen, men den torde redan vara utgrävd av skattsökare. Runtomkring hela åsen stå ättekullar i rad såsom vakter från forntiden. Domarringarna, de intressantaste lämningarna, ligga i områdets mitt, förutom en som är belägen intill [Lövstugan](#).

Domarringarnas historia.

Jag har tidigare behandlat domarringarna, främst i samband med Nässja domarsäte vid Vättern. Här i bygden sammanblandar man runda gravrösen med dessa, vilka består av i ring satta klumpstenar, utan mellanfyllnad. Buskar och snår har tidigare dolt flera på Kämpestad, vilka nu blivit synliga, sedan godsägaren Skiöld låtit påbörja röjningsarbetet. På ingen annan plats i landskapet finnes så många domarringar som här. 5 stycken äro nu kända och någon är kanske ännu dold av gräsmattan. Folktraditionen förbinder dem med hedniska ting, som hölls på å vis att nämndemännen och domarna sutto på stenarna och dömde. Runt omkring lär allmogen stått. Säkra bevis härför saknas hos oss. I Danmark omtalas i medeltidshandlingar hur man hållit ting på domarringsplatser ända fram till 1500-talet. Nämndemännen sutto på stockar, säges det; i mitten fanns en sten kallad för tjuvastenen. Av namnet förstår man dess betydelse. Stenfyrcant som möjligen uppburit stockar finnes ej här. Så mycket mer intressant blev senaste fyndet, undertecknad gjorde vid kartläggningsarbetet tillsammans med kand. Th. Lindell, Lunnevad. En krets stenar (7 st.), omslöt en mittsten, föga synlig över markytan. Om detta enda kända exempel i landskapet kan bekräfta traditionen

och medeltidshandlingarna från Danmark är dock omtvistat. Säkrare synes man vara om deras ursprung som en form av gravvård från hednatiden. Urnor, innehållande aska och brända ben, ha hittats under stenarna och i vissa fall lösa fynd från 1 och 2 århundradet efter Kr. f. Dessa upptäckter utesluter dock ej domarsätestraditionens ursprungliga äkthet. Konstaterbart är genom andra fynd hur tingsplatsen legat i Kämpestad närhet, troligen på Ljungens backe, intill Eriksgatan.

Offerkällan och frågan om helgedomens läge.

Ifråga om undersökningen att bringa i dagen var den sedan gammalt omtalade offer källan var belägen på Almstads ägor har ingen möda blivit ospard. Äntligen blev den funnen. Länsningen av brunnen, cirka 100 m. norr om offerstenen, gav lösningen. Denna har en en meter djup, rektangulär stenkista i botten, liknande gravarnas hällkistor. Ur denna har en sten glidit ner och bör återupptagas. Rester och lämningar av klädtrasor finnes däri jämte andra ting. Då det är allmänt känt huru bitar av plagg, burna intill sjuka kroppsdelar nedlades i offerkällor för att det onda med plagget skulle återgå till de ofredade andarna i vattnet, förstår envar deras hopande där. Det är rester av kult med uråldrigt ursprung som träder i dagen. Enligt berättelsen dränkte sig en person i denna källa för cirka 30 år sedan. Naturligtvis trodde man då fullt och fast på andarnas hemsökelse. Personen, hade vid olika tillfällen tagit jord från gravhögarna till sina trädgårdsland. Källan är ej ensam som offerbrunn, vilket senare skall visas.

Folktraditionen hade lokaliserat den till Skjorstads hage och i denna återfanns källan efter många års ovisshet. Här måste också frågan upptagas: huruvida ett centrum för kulten i husform funnits eller ej. På några andra platser i Östergötland har undertecknad trots sig konstatera detta, t.ex. Frölunda i Bankekind, Hallstra i Törnevalla, Vårdsberg och Rappestad.

Märkligt fynd måste den husgrund anses vara som ligger mellan offerstenen och källan. Därinvärd finnes ett brandlager. Utan förundersökning kunna dessa uppgifter dock ej besannas. Uppsala avgudahus var knappast Nordens enda, och gravarna runt om husgrunden påminna slående om en kyrkogård med kyrkan i dess mitt.

Offerbrunn med älvkvarnar, i stenrevel?

Den vackraste synen i denna upptäckta "fornnordiska Baldershage" - ty som en sådan framstår den i all sin prakt är ej högarna eller de ikullfallna bautastenarna och domarringarna. Mellan trädstammarna skymtar man tre stycken stora brunnar i åsslutningens västra sida, åt Almstad till. När de uppkommo är ovisst, troligen skedde det i samband med tempellundens gudakult. Att ingen person under senare tid låtit gräva trenne sådana intill varandra är förstaeligt. På en stenrevel som inramar brunnarna med begravningsplatsen, anträffades för en tid sedan älvkvarnar. Första fallet där dylika fornminnen veterligen ha samband med varandra, konstaterades på Almstads ägor, vid brunnarna. Upptäckten skedde genom en slump. Redan 1926 fördes en skarp diskussion om revlarnas uppgift och ålder mellan arkeologerna. Anledningen

därtill var öppnandet aven grav på Ljungens backe, där vägbyggnad hotade en kungshög med förstöring. En revel gick upp till graven och kanske in i den, klarhet fick man ej i saken.

En forskare såg i reveln blott en anordning för högen, s. k. andestig, medan överstelöjtnant Edlunds utsago var, att revlarna voro ett självständigt, mäktigt byggnadsverk för forntida försvar, som där tangerat graven. Bägge torde delvis haft rätt. På Almstads ägor inrama revlarna tempellunden, ja det är de som skapa dess egendomliga formation. Genom att följa dem kunna vi få klarhet i lundens omfattning. Samtidigt som de vore andestigar (en gränslinje för andarnas plats), voro de grunder för skydd kring ett fridlyst område. Vackert framträder detta i deras enkla snörräta rader mellan bergshöjderna. Vid en vinkel, som reveln bildar i söder intill "gamla Eriksgatan" (?) ligger en liten fyrkantig stengrund. Man kan icke tolka den till annat än grund till en byggnad som där i vinkel stött

hägningen på reveln. Lilla borgen vid Alm är ett annat bevis på revelns egentliga uppgift, och den ligger inom beskrivna fornminnes område. Att skapa klarhet i lundarnas fridlysta område och hur de voro inhägnade, är möjligt på Almstads ägor, men först måste utgrävningar ske.

Skyddet åt helgedomen.

I Östergötland kom det autentiska rättsdokument i dagen som inhöggs vid Oklunda, Ö. Husby socken, på 800-talet och som bekräftar lundarnas fridlysningsrätt. Undertecknad beskrev detta märkliga aktstycke i Östergötlands Folkblad den 30 juli i år. I runskrift står följande att läsa På berghällen vid gården:

"Gunnar ristade runor dessa; och han flydde, saker (till dråp) (och) sökte "vi" (helgedom) detta; och han fick (skulden) avröjd, och han "band" = (lagfäste förlikningen).

På tvärställd rad står följande: Vi-finn ristade detta.

Där framträder för första gången ett vederhäftigt bevis på lundarnas kombinerade tings och kultövning. "Vi-finn" (offerlundens föreståndare), attesterar domsdokumentet. Men var finnas resterna av denna lund? Den är spårlost borta, endast några gårds namn och skriften ge upplysning om den. Vi veta inget om dess forna utseende. Det är i belysning av detta som värdet av helgedomen vid Kämpestad framstår som vida märkligt. Vi äga för andra gången påtagliga rester även "lund" i Östergötland, som ger oss besked om dess verkliga utseende och det vid Kämpestad.

Den första anträffades vid "Lockerstad" i Rinna socken och har säkerligen varit den mystiska Lakes helgedom. Likaså framstår i all klarhet i vilka former fridlysningsrätten framgick. Där blotades, dömdes och begravdes på samma plats och i samma inhägnad. Det torde i Oklunda, Ö. Husby, Almstad i Tåby och Nierdhavi i Drothem ha funnits tre stora forna blotplatser i östra Östergötland. All belägna invid gamla Kungsvägens sträckning.

Inför denna syn som tedde sig för mina ögon vid Kämpestad, en lång "gata" genom hela området, kantad av bautastenar, domarringar, ättekullar, kunde jag ej unnat än beundra förfädrens verk.

Längst i norr stå tvenne runstenar vid Skjorstad intill gamla vägen. På den ena läses följande: "Siksten let rasti stain then eftir ikuar sun sin. Han uardt austr tauthr." Det betyder att en fader, "Siksten låtit resa (minnes) -stenen . efter Ingvar, sin son. Han dog österut." I En av de Östergötlands söner som fallit i krigståg till Gardarrike (Ryssland). Traditionen håller fast vid att vikingar vara de första som grundade ryska riket, möjligen var Ingvar en av dem. Han hade övergivit fädrens blotplatser för erövrandet av nya riken. Tegners ord tolkar som inga andra en gången livsåskådning:

Valkyrior rida på frustande hästar Hell, dödsjungfrur, hell! I dag skall man strida. I Valhalla gästar en skara i kväll.

Så tala minnena sitt tysta språk om flydda tider och handlingar på, östgötsk jord.

Riksantikvarieämbetet har nu överlåtit åt en fackman att imåla runorna och slingorna.

Dessa torde därmed äga sin ursprungliga färg, blodets färg. Och Kämpestads offer och tingsställe skall iordningställas efter den plan, riksantikvarien fastställer. Där pågå röjningsarbeten Baldershagen.

Flera upptäckter kunna förväntas.

Inge Jonsson-Djerf 1935.

Foto och redigering av Robert Kronqvist 2017